УДК 373.5.016:821.0

https://doi.org/10.68134/ah.2026-11-20.071

Крамська Ольга Борисівна
старший ачитель, вчитель зарубіжної літератури, української мови та літератури, Криворізька гімназія №70 КМР

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО ТА КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті розглянуто теоретико-методологічні основи розвитку критичного та креативного мислення здобувачів освіти в умовах сучасної школи. Визначено роль гуманітарної освіти у формуванні особистості, здатної аналізувати інформацію, аргументувати власну позицію, генерувати нестандартні ідеї та приймати відповідальні рішення. Особливу увагу приділено методичному потенціалу уроків зарубіжної літератури й позакласної роботи як засобів розвитку аналітичних, творчих і комунікативних умінь учнів. Мета дослідження — обґрунтувати педагогічний потенціал уроків зарубіжної літератури у формуванні критичного та креативного мислення здобувачів освіти й охарактеризувати ефективні методи та прийоми реалізації цього процесу. Поєднання проблемно-пошукових, дискусійних, аналітичних і творчих методів сприяє формуванню вмінь самостійно опрацьовувати інформацію, аргументувати власну позицію та генерувати нестандартні ідеї. Розвиток критичного й креативного мислення засобами зарубіжної літератури є важливою умовою формування самостійної, творчої та соціально відповідальної особистості, здатної до навчання впродовж життя й активної участі у відбудові України.

Ключові слова: критичне мислення, креативне мислення, гуманітарна освіта, зарубіжна література, компетентнісний підхід, читацька компетентність, позакласна робота.

Abstract. The article examines the theoretical and methodological foundations of developing students' critical and creative thinking in modern school education, with particular attention to foreign literature lessons and extracurricular activities. The aim of the study is to substantiate the pedagogical potential of foreign literature lessons in fostering students' critical and creative thinking and to characterize effective teaching methods and techniques. The methods used include theoretical analysis of pedagogical and methodological literature, synthesis, generalization, and analysis of teaching methods and practices. The results show that combining problem-based learning, discussions, debates, critical reading, literary character analysis, creative writing, role-playing, and project activities contributes to the development of students' analytical, creative, communicative, and interpretative skills. The practical value lies in the possibility of applying the proposed methods and techniques in foreign literature lessons and extracurricular activities to encourage students' independent thinking, argumentation, creativity, and active participation in the learning process. The development of critical and creative thinking through foreign literature is an important condition for forming an independent, creative, and socially responsible personality capable of lifelong learning.

Keywords: critical thinking, creative thinking, humanities education, foreign literature, competence-based approach, reading competence, extracurricular activities.

Вступ

Актуальність теми. Сучасна освіта не лише забезпечує засвоєння учнями необхідного обсягу знань, а й формує вміння самостійно мислити, критично оцінювати інформацію, аргументувати власну позицію та знаходити нестандартні способи розв'язання проблем. Особливої актуальності ці компетентності набувають нині, в умовах інформаційного суспільства, воєнних викликів і майбутньої відбудови України, коли важливими стають здатність адаптуватися до змін, ухвалювати відповідальні рішення та генерувати нові ідеї. Відтак саме уроки зарубіжної літератури мають значний потенціал, оскільки художні твори дають змогу розглядати моральні, соціальні й світоглядні проблеми, аналізувати поведінку персонажів, зіставляти різні позиції та формувати власні судження.

Мета і завдання

Мета дослідження - обґрунтувати педагогічний потенціал уроків зарубіжної літератури у формуванні критичного та креативного мислення здобувачів освіти й охарактеризувати ефективні методи та прийоми реалізації цього процесу.

Методи

Критичне та креативне мислення є взаємопов'язаними складниками інтелектуального розвитку особистості. Критичне мислення передбачає здатність аналізувати й порівнювати інформацію, розрізняти факти та судження, перевіряти аргументи, виявляти причинно-наслідкові зв'язки й формулювати обґрунтовані висновки. Креативне мислення, своєю чергою, пов'язане зі здатністю генерувати оригінальні ідеї, знаходити альтернативні рішення та по-новому осмислювати відомі явища. С. Сисоєва розглядає педагогічну творчість як важливу передумову розвитку творчого потенціалу особистості, що актуалізує потребу створення освітнього середовища для самостійного пошуку, ініціативи та творчої діяльності здобувачів освіти [1].

Важливу роль у формуванні цих компетентностей відіграє гуманітарна освіта. Вивчення літератури сприяє не лише читацькому розвитку, а й осмисленню загальнолюдських цінностей, проблем свободи, відповідальності, гідності, справедливості та взаєморозуміння. Звернення до художніх творів різних культур і епох допомагає здобувачам освіти побачити неоднозначність життєвих ситуацій, зрозуміти мотиви вчинків персонажів і співвіднести порушені проблеми із сучасністю. Це створює умови для розвитку самостійного судження, емпатії та відповідального ставлення до суспільних процесів.

Специфіка уроків зарубіжної літератури полягає в можливості поєднувати аналіз художнього тексту з проблемним обговоренням, творчим пошуком і міжпредметними зв'язками. Як зазначає Л. Удовиченко, методика навчання зарубіжної літератури охоплює систему підходів і методів організації навчальної діяльності, спрямованих на формування читацьких умінь та методично доцільну роботу з художнім твором [2]. Тому важливо не обмежувати навчання відтворенням сюжету чи готових літературознавчих відомостей, а залучати учнів до самостійної інтерпретації прочитаного.

Результати та обговорення

Для розвитку критичного мислення доцільно застосовувати проблемно-пошукові завдання, дискусії, дебати, критичне читання, аналіз учинків персонажів і розгляд моральних дилем. Наприклад, під час обговорення поведінки літературного героя учням можна запропонувати визначити мотиви його вчинків, знайти аргументи на підтримку або заперечення певної позиції, спрогнозувати наслідки альтернативного рішення. Такі завдання вчать не лише висловлювати власну думку, а й підтверджувати її фактами з тексту, враховувати інші погляди та переглядати початкові висновки за наявності переконливих аргументів.

Розвитку креативного мислення сприяють творчі письмові роботи, створення альтернативного фіналу твору, написання листа від імені персонажа, інсценізація епізодів, підготовка читацьких відгуків, ментальних карт і проєктів. Ефективними можуть бути також технологія «Шість капелюхів мислення», метод асоціацій, рольові ігри та робота з відкритими запитаннями. Їх використання дає змогу розглядати художній твір із різних позицій, знаходити неочевидні зв'язки та пропонувати власні варіанти інтерпретації.

Важливим доповненням до урочної діяльності є позакласна робота із зарубіжної літератури. Читацькі клуби, літературні вікторини, творчі конкурси, презентації книжок, дослідницькі та проєктні завдання створюють додаткові можливості для самостійної діяльності,

співпраці й самореалізації здобувачів освіти. Водночас добір методів має враховувати вікові особливості учнів, навчальні цілі, зміст конкретного твору та рівень їхньої підготовленості.

Висновки

Отже, уроки зарубіжної літератури мають значний дидактичний потенціал для розвитку критичного та креативного мислення здобувачів освіти. Поєднання проблемно-пошукових, дискусійних, аналітичних і творчих методів сприяє формуванню вмінь самостійно опрацьовувати інформацію, аргументувати власну позицію, розглядати проблеми з різних точок зору та генерувати нестандартні ідеї. Результативність цієї роботи залежить від систематичності використання відповідних методів, продуманого добору навчальних завдань і активної участі учнів у навчальному процесі. Таким чином, розвиток критичного й креативного мислення засобами зарубіжної літератури є важливою умовою формування самостійної, творчої та соціально відповідальної особистості, здатної до навчання впродовж життя й активної участі у відбудові України.

Список використаних джерел

1. Список використаної літератури
2. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. Міленіум. 2006. С. 344.
3. Удовиченко Л. М. Методика навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти. Київський університет імені Бориса Грінченка. 2022. С. 121.
4. Яременко Н. Гейміфікація як трансформаційний інструмент літературної освіти. Theoretical and didactic philology. 2025. № 40. С. 90–110. DOI: 10.31470/2309-1517-2025-40-90-110